

Dimecres 8 de gener de 2025, a les 19.30 h
Sala del primer pis del Gran Casino (carrer Major Sant Jaume, 7)

conferència

Vicent Gil Vicent

Historiador

«La repressió de l'austracisme: Vila-real, 1706-1738»

Conferència emmarcada en els actes en commemoració
de la crema de Vila-real el 12 de gener de 1706

Organitzen:

SOCARRATS
ASSOCIACIÓ CULTURAL - VILA-REAL

AC
Actú Cultural del País Valencià

Col·labora:

**Ajuntament
de Vila-real**

**750
ANIVERSARI
FUNDACIÓ
Vila-real**

**Just's
vila-real
avalencs**

✉ acsocarrats@gmail.com
🌐 www.socarrats.cat
📘 www.facebook.com/acsocarrats
🐦 www.twitter.com/Socarrats_Vila
📌 <https://t.me/acsocarrats>
📷 www.instagram.com/socarratsvila/

ÍNDEX

- **Introducció**
- **L'austracisme valencià: el clergat i la milícia de Vila-real (1701-1706)**
- **La crema de Vila-real (12 de gener de 1706)**
- **El crim d'heretgia de la infidelitat al Borbó**
- **La submissió de la societat valenciana**
- **Negar la memòria**
- **Falsejar la identitat**

«**Al caliu de les cendres es cou el futur**», va escriure Purificació Mascarell a la presentació del llibre sobre la crema de Xàtiva, *Memòria de la destrucció* (2019). Cada any, aquesta dita ens aplega a Vila-real. Recordem, per iniciativa cívica de l'Associació Cultural Socarrats, aquell malaurat 12 de gener de 1706. El Borbó ens va massacrar a sang i foc. I, com sempre, m'agrada recordar tots els 12 de gener, «per lo camí de mort é cercat vida», parafrasejant el nostre poeta Ausiàs Marc.

La Guerra de Successió a la monarquia hispànica ha marcat decisivament la història contemporània de l'Estat espanyol. En un cert sentit, els termes del debat polític que es produïren aleshores continuen condicionant la nostra realitat present. No menys ho van fer les conseqüències del desenllaç d'aquella contesa. La raó la podeu trobar a *Tres segles després: els valencians i la guerra de successió*, escrit pel Socarrat Major, Joan Francesc Mira, al monogràfic de la revista *Font* (2006), dedicat al III Centenari de l'Any de la Crema.

Ens movem entre el mite i la complexitat de la història, entre el record emocional de la repressió (el cruel cavaller d'Asfeld, els morts de Vila-real, la destrucció de Xàtiva...) i el retrat invertit del primer rei Borbó; entre la memòria de la pèrdua dels furs i l'arribada de militars i administradors castellans; entre la mort política del Regne de València i l'assimilació al Regne de Castella; entre la pèrdua del dret civil i la castellanització oficial a tots els efectes; i, en definitiva, entre el final d'una història i el principi d'una altra.

La bibliografia recent sobre el final d'un regne i el principi d'un país ha remarcat, en primer lloc, el caràcter internacional d'aquest conflicte successori, que entre 1689 i 1714 va influir en l'actitud que tenim en relació amb la monarquia representada pel Borbó. En segon lloc, ha contribuït a modificar aquell principi segons el qual el decantament del poble català i valencià vers l'opció austriacista havia estat sense fissures. Des del primer moment, aquella va ser una societat trencada, com la vaig caracteritzar l'any 1988 en el cas de Vila-real. La societat va estar dividida entre botiflers i maulets des del 1701. La suposada fidelitat dels valencians al Borbó emboira l'existència d'un reguitzell d'elements comuns que van afavorir la creació d'un partit austriacista sòlid, que pervisqué després de 1714, tot i que tendí a diluir-se com a conseqüència d'una guerra d'ocupació de conseqüències terribles, així com pel desengany dels catalans respecte a l'actitud dels aliats. Finalment, la historiografia ha aprofundit en l'abast de la repressió borbònica, així com en les conseqüències institucionals de la desfeta austriacista.

Tot i això, des del mateix 1706, ningú dubta que, per als valencians, la Guerra de Successió va ser un episodi decisiu, el punt d'un abans i un després, el final d'una història pròpia i l'inici d'una història imposada.

A la llum de la documentació dels arxius, i prenent com a punt d'inflexió la Crema de Vila-real del 12 de gener del 1706, tractaré d'explicar: en primer lloc, l'origen de l'austriacisme valencià entre el 1701 i el 1706, centrant-me en la correspondència del virrei de València amb el *Consejo de Estado* i el cas del clergat i la milícia de Vila-real; en segon lloc, com la Crema de Vila-real es va justificar com a «justo castigo» i va servir per legitimar la deslleialtat al Borbó com a crim d'heretgia a la literatura borbònica i als processos de la Inquisició; en tercer lloc, com Melchor de Macanaz proposà, l'any 1708, «repoblar para reprimir a los disidentes de Vila-real», a exemple de San Felipe (Xàtiva). Finalment, conclouré la meua exposició recordant les conseqüències que la repressió borbònica té a la societat valenciana actual: una societat trencada, masegada per la

corrupció, la incompetència dels polítics que ens governen i, malauradament, acostumada a mentir i amagar la identitat per medrar.

L'austracisme valencià: el clergat i la milícia de Vila-real, 1701-1706

En el Regne de València, la por del govern borbònic per la dissidència austracista era una realitat des del 1701. Des de l'inici del conflicte internacional de la Guerra de Successió, les autoritats borbòniques van prendre mesures defensives per fer front, no només a qualsevol hostilitat de les potències aliades (Anglaterra i Holanda) sobre el litoral valencià, sinó també a possibles conspiracions interiors. Un Reial Document del 15 de febrer de 1701, tres dies abans de l'entrada a Madrid del Borbó, ordenava al virrei de València que, de manera reservada, donés instruccions als governadors de les places portuàries per preparar la defensa. Un altre, posterior, del 2 de març, ordenava tenir les milícies del Regne preparades.

Des d'aquestes dates abunden els informes sobre la infidelitat dels valencians al Borbó, remesos pel virrei, marquès de Villagarcía, al Consell d'Aragó. En aquesta correspondència se succeeixen les acusacions de conjures austracistes, com la que pesava contra el rector de Peníscola. Aquest, «amb particulars de bona qualitat», s'havia conjurat amb la intenció de matar el governador de la plaça i lliurar la fortalesa a les armades d'Anglaterra i Holanda. El virrei també es mostrava preocupat per les activitats desenvolupades per la «gente revoltosa, eclesiásticos y seculares que esparcen voces desahogadas contra el gobierno».

Els focus més actius, on es produïren les primeres detencions, se situaven a València, Alzira i Vinaròs a finals de 1701. Els franciscans despertaven tot tipus de suspicàcies entre les autoritats. Al desembre de 1701, don Antonio de Ubilla, secretari del Despatx Universal, va enviar instruccions per procedir a la detenció de dos caputxins procedents d'Alemanya. Havien embarcat a Barcelona i podien desembarcar a la Governació de Castelló i refugiar-se en algun dels convents de l'ordre. Un d'ells va ser detingut en desembarcar a Morvedre. El pare Tiburcio va ser empresonat al convent de Vila-real. Era company del pare Chiusa, confessor de la reina Mariana de Neuburg. El seu equipatge va ser remès a la cort. La seua estada al convent va avalotar la congregació i «conto con la aquiescencia de superiores que hacen caso omiso de las amonestaciones que reciben». El caputxí va ser expulsat de "las Españas" i conduït a Roma. Poc després, el vicari forà d'Alacant va procedir a la detenció d'un altre religiós franciscà, sospitós de ser agent austracista.

A principis de 1702, els informes remesos pels espies del virrei que recorrien el país, juntament amb els que el govern central obtenia pels seus propis canals, van donar lloc a severes advertències als prelats de les comunitats eclesiàstiques regulars, a l'arquebisbe de València i al vicari general, així com a desterraments col·lectius i empresonaments als presidis de Maó i Eivissa d'aquells «que hablaban con algún desahogo de lo perteneciente al gobierno». És el cas de mossèn Josep Blasco, vicari de Vila-real. El 1717 la Inquisició reobrirà la seua causa, acusant-lo de mantenir disputes amb un mercader francès sobre la validesa de la penitència, en termes de no obeir a qui es deia tenir autoritat sense tenir-la.

A la primavera de 1704, durant una nova travessia de l'armada aliada per la costa valenciana rumb a Barcelona, es van interceptar cartes de l'arxiduc Carles dirigides a

diverses figures clau de la societat valenciana. Segons la correspondència del virrei, estudiada per Pérez Aparicio, l'arribada de la flota va marcar la primera intervenció documentada de Joan Baptista Basset a terres valencianes, on va iniciar una ambiciosa campanya de captació en favor de la causa austracista.

Des d'aquest moment, la campanya per guanyar adeptes a l'arxiduc Carles es va intensificar, i destaca especialment l'activitat de Francisco García de Àvila. Segons el virrei, aquest agent «ha viciado en mucho los tres Reynos, ofreciendo a los curas en nombre del Príncipe, obispados y a los seglares puestos y Mercedes». Això generava desconfiança i temor entre les autoritats borbòniques, que veien com el suport a la causa austracista s'anava consolidant.

A Vila-real, es tenia constància de l'activitat clandestina d'alguns agents austracistes destacats, com José Zalón (Salom), Miquel Navarro, alferes de la companyia de cavalls de la milícia local, i el Doctor Pedro Cubero, tinent de vicari de l'Església Major. Mossèn Cubero, una figura respectada entre els seus feligresos, havia acollit a casa seua un desconegut que es creia que era un agent aliat. Aquest personatge misteriós va resultar ser Francisco García de Àvila, un dels principals impulsors de la captació en favor de la causa austracista. En aquesta campanya, que es va estendre per València, Aragó i el sud de Catalunya, García de Àvila comptava amb la col·laboració de José Cubero, germà del mossèn, i de Jaume Ibáñez, dos agents de Vila-real que jugaren un paper clau en la difusió del suport a l'arxiduc.

L'activitat clandestina dels agents austracistes en la geografia valenciana va estar constantment avalada pels països aliats, els quals, mitjançant correspondència, notícies publicades a les gasetes o l'enviament d'agents, fomentaren i coordinaren aquestes accions. El seu objectiu no era només aglutinar tots els partidaris de la Casa d'Àustria, sinó també conèixer en profunditat l'estat del sistema defensiu, els recursos militars disponibles i les possibilitats d'una invasió.

La proclamació de Carles III com a rei de les Espanyes a Dénia, el 17 d'agost de 1705, va representar el primer gran triomf de l'austracisme a la Corona d'Aragó. El virrei va reaccionar buscant el suport de «theólogos muy acreditados de ciencia y conciencia» per invalidar la legalitat del nomenament de l'arxiduc com a rei legítim i implementant una política de represàlies generalitzades. El 12 de setembre, José de Salazar va informar: «Se ha saqueado los lugares y puesto fuego a muchas casas».

Dénia es convertí en una plaça forta de l'austracisme. Ben fortificada i amb una excel·lent comunicació marítima, la vila esdevingué un punt estratègic per a l'aprovisionament i la comunicació amb la resta del país i amb Catalunya, on la revolta ja havia triomfat.

La presa de Tortosa a finals de setembre pels aliats va incrementar els temors d'una sublevació generalitzada austracista a tot el territori valencià. El virrei advertí: «...Viniendose la solevación corriendo tan desenfrenada no será mucho trascienda de Cataluña a este Reyno, donde hallará materia tan dispuesta». Des de Dénia s'enviaren tropes i armes cap a Vinaròs. El 7 d'octubre, forces austríaques, angleses i alemanyes, juntament amb miquelets catalans procedents de Tortosa i milícies proaustracistes del Maestrat i de la Plana, com la de Vila-real, ocuparen Vinaròs i proclamaren rei Carles III.

Des de Vinaròs i al llarg de tot el Maestrat, s'obrí un segon front austracista, ben connectat amb Catalunya i Aragó, on l'austracisme s'estava consolidant (malgrat la pèrdua de Lleida). A finals d'octubre, fins i tot a la ciutat de València es temia un motí generalitzat.

La Governació de Castelló es trobava sota sospita constant d'infidelitat. A principis d'octubre de 1705, la situació havia arribat a tal extrem que el virrei envià el senyor Jerónimo Vallterra «a dar calor». Al novembre, els rumors recollits per Bonifacio Manrique de Lara i Jaume Antonio Borràs es feien ressò d'una visita feta a Vila-real, Borriana i Almassora per Miguel Navarro i Jaume Piquer, batlle de Betxí, amb l'objectiu de captar voluntaris, cavalls, armes i queviures. Tant Navarro com Piquer, alferes i soldat de la companyia de milícies de Vila-real, eren considerats responsables que la milícia hagués pres partit per l'arxiduc i defensés Vinaròs i Tortosa.

Al novembre de 1705, el tinent general Bonifacio Manrique de Lara descobrí una conspiració a Castelló de la Plana, en la qual participaven el prior del convent de Sant Domènec de Tortosa, el comte de Cifuentes, Mauro Ríos (nebot de Basset), Lledó (veí de Tortosa), Pedro de la Llave (mariner de Castelló), Carlos Liminyana (jurat de Cabanes), José Zalón (Salom) (veí de Vila-real) i l'alferes de la companyia de cavalls de les milícies de Vila-real, Miquel Navarro. El pla consistia en el desembarcament de 500 miquelets per prendre la ciutat de Castelló de la Plana, ocupar els passos d'Orpesa i, amb l'ajuda dels miquelets de Vinaròs, atacar les tropes del tinent general Manrique de Lara, que es trobaven a Benicarló.

Dels trenta-tres pobles que formaven la Governació de Castelló, vint van contribuir a les milícies austracistes. Els intents del virrei per mobilitzar els síndics del Regne, la Diputació, la Ciutat de València i l'arquebisbe per fer front a la revolta es van traduir en infructuoses peticions d'enviament de tropes i formació de milícies. De fet, Villagarcía només comptà amb el suport de l'Audiència per fer front als dissidents. En la seua correspondència amb el Consejo de Aragón, considerava que, en el cas dels valencians, «solo con ser naturales basta para la prueba de delincuente». Per això, proposà abreujar els procediments judicials i procedir segons l'estil militar. També demanà a Felip V que se substituïren els provincials de les ordres religioses per altres d'origen castellà i que es constituís el Tribunal del Breu Apostòlic.

La indecisió de les autoritats valencianes davant la indefensió del Regne, la desconfiança provocada per la política repressiva borbònica i la consolidació de l'austracisme a Catalunya van facilitar la presa de la capital del Regne per Basset i Nebot, així com el nomenament de Carles III com a rei; successivament a Dénia, Oliva, Gandia, Xàtiva, Alzira, Sueca i, finalment, el 16 de desembre de 1705, a la ciutat de València.

Dos dies després, sor Maria Teresa de Jesús d'Agramunt, monja dominica del convent de Vila-real, escriu al dietari conventual: «En el año 1705, a 18 de diciembre, por varios sucesos de inquietudes que hubo en la villa ocasionados de la vecindad de las guerras que la esperaban, fue forzoso admitir dentro de el convento a unas señoras, así casadas como doncellas que se quisieron refugiar aquí. Esto se hizo con parecer de personas doctas. Estuvieron tres días hasta que se sosegó algo esta tempestad, que las despedimos con toda cortesía».

Cal pensar que la causa d'aquests «sucesos de inquietudes» va ser el reconeiximent de Carles III com a rei. Sabem que en aquests avalots es van empresonar els comerciants i tractants francesos establerts a Vila-real i que veïns botiflers, com el notari Cosme

Palanques, van fugir. En el memorial que Palanques va presentar a l'Audiència de València el 1708, conta:

Que quando los Enemigos ocuparon a Denia, el Marques de Villagarcia, entonces Virrey de aquel Reino, notizioso de la fidelidad de el Suplicante, le nombro Justicia de dicha villa para que cuidase y atajase los Sediziosos que se iban aumentando, lo que executo prendiendo y castigando a muchos, asta que por la perdida de Balenzia, se sublevaron los de dicha villa y le suspendieron y quitaron la Vara y aun quisieron matarle, por lo que abandono su casa, mujer y quatro hijos, con quienes los enemigos ejecutaron grandísimas ostelidades, asta apedrearles y echarles de la villa. Después de saquearle su casa, se la quemaron, junto con todos los registros y protocolos que tenia de su padre y propios de veinte años, en que le hizieron de mal pasados de Diez mil pesos. Y aviendose agregado a las tropas que mandava el Conde de las Torres, sirvió bajo su mando asta que por enfermo se retiro a la villa de Mora del Reyno de Aragón, notizioso de la fidelidad de sus vezinos que le ampararon por buen vasallo. Y fue tal el encono que contra el suplicante consintieron los enemigos que en qualquiera parte savian estaba le asaltaban, echando pregones de pena de la vida a quien le refugiase y ofreciendo premio a quien muerto o vivo lo entregase.

Les autoritats borbòniques van creure la història de Palanques i, tot i que no li van donar allò que demanava, el van compensar amb 6.000 ducats.

A nosaltres d'aquesta història ens interessa destacar que a Vila-real abans del 12 de gener del 1706, hi havia almenys cinquanta-nou llinatges austriacistes, que comprenen 170 veïns. Si fem cas al jutge de confiscacions borbònic (1708) i futur fiscal general del Consejo de Castilla (1712-1715), Melchor Rafael de Macanaz, i considerem la població de Vila-real en 750 veïns, com ell va fer, els austracistes representaven un 22,66% del total de la població.

Coneixem les prosopografies dels austriacistes de Vila-real. Els seus cognoms apareixen a les llistes de represaliats els anys 1711, 1713 i 1715, a les partides de maulets (miquelets) encara actives en la geografia valenciana a la dècada del 1720 i en les d'indultats o sospitosos de sedició dels anys 1724 i 1727. D'acord amb aquesta documentació, llevat de sis cognoms, tots són naturals i veïns de Vila-real. La majoria es guanyen la vida com a llauradors i artesans (espardenyer, ferrer, rajoler, teixidor) i viuen als ravals. Tot i que a la vila trobem un apotecari, advocats, notaris, preveres i rendistes, com els Soler.

El 12 de gener del 1706, van morir quaranta-vuit veïns d'aquests llinatges (els Bellmunt van perdre 6 familiars). Des del mateix gener del 1706, trenta-set austriacistes de Vila-real passen a l'exèrcit aliat o a les partides de miquelets. En repetides ocasions (1708, 1711 i 1715), a tots ells se'ls va «declarar como perseguidos y con confiscacion de todos sus bienes». L'estiu del 1710, es va procedir a detindre i desterrar a «todas las mugeres de los rebeldes». Van ser empresonades als presidis de Peníscola, Morella i Segorbe. Quant als caps de família, se'ls va indultar a canvi d'allistar-se a l'exèrcit borbònic per sis anys (Belaire, Cotoli, Melià, Molina, Llopis, Ramon, Salvo). El reclutament militar forçós (*levas de vagos y maleantes, quintas*) i la prestació del servei militar obligatori (reemplaçament anual de l'exèrcit obligatori, 1770) per «demostrar lealtad a Nuestro Señor Rey» serà una mesura emprada recurrentment fins al 2001. Tot i això, l'any 1726 —signada la Pau de Viena, fi de la guerra Successió— se'ls taxava als registres de la Reial

Audiència amb l'estigma inesborrable de ser «de los que tenían tomada la voz de sedición en Cataluña».

Amb un degoteig que s'allarga fins 1738, els austracistes van tornant a Vila-real: dinou «se restituyen a su Patria con pasaporte de indulto», divuit «no presenta Pasaporte, ni indulto alguno». Tots ells desperten tot tipus de precaucions i reticències entre les autoritats borbòniques. La qual cosa va fer que Vicent Esteller i Miquel Galí decidiren passar a viure a Borriana.

La crema de Vila-real, 12 de gener de 1706

El **12 de gener de 1706**, Vila-real va ser incendiada i saquejada per l'exèrcit borbònic. Cristóbal de Moscoso y Montemayor, comte de las Torres, en el seu *Diario de Operaciones*, justificava l'«universal incendio i general escarmiento» com un càstig just. La seua estratègia de terra cremada, el «bárbaro rigor bélico», segons ell, era l'únic remei per acabar amb la resistència austracista i implantar el control borbònic al Regne de València.

D'acord amb el testimoni del comte de las Torres, la versió oficial de la crema de Vila-real, publicada a la *Gaceta de Madrid* el 26 de gener de 1706, descriu els fets com un «castigo». A la correspondència i els informes del Consejo de Castilla remesos a Felip V, es repeteix que la Crema de Vila-real ha estat «exemplar y justo escarmiento». El comte de las Torres mateix escrivia que la crema era un càstig necessari per corregir la «obstinada rebeldía». Aquest discurs va ser àmpliament repetit per historiadors borbònics com Vicente Bacallar, marquès de San Felipe, i José Manuel Miñana, i ha convertit la crema en un exemple paradigmàtic del càstig que mereixia la infidelitat al Borbó.

D'altra banda, els cronistes austriacistes com Pere Vicent Sabata i Domingo Briau interpretaren la crema com una venjança premeditada per part del comte de las Torres pel fracàs del setge de Sant Mateu. Aquest punt de vista també es va popularitzar a les gasetes (la premsa de l'època) angleses i holandeses que denunciaven la «horrible massacre» de Vila-real per la seua fidelitat austracista. Des del 1707, per la historiografia anglesa de la Guerra de Successió —Peterborough (1707), Defoe (1713), Mahon (1832), Warburton (1853)— la crema de Vila-real és l'exemple recurrent de la brutalitat del conflicte i de la repressió borbònica.

Encara que alguns intents, com els de Bacallar (1725), Isidro Planes i Luis Cebrián (1893) o Heredia (2023), han buscat relativitzar i inclús falsejar els fets i les responsabilitats de la crema de Vila-real, la majoria d'estudis coincideixen que aquesta destrucció no va ser circumstancial, sinó una estratègia deliberada per imposar el domini borbònic.

Entre el 26 de desembre de 1705 i el 17 de gener de 1706, al mateix diari oficial del comte de las Torres, enviat al Consejo de Castilla, es poden llegir les pàgines més sagnants de la Guerra de Successió a les comarques de Castelló, com la crema de Catí, les matances de presoners a la Salzadella, la destrucció de Borriol i la devastació de Vila-real. Aquestes accions s'enquadraven en una política de terror destinada a intimidar i desmoralitzar les poblacions que trobava al seu pas. Amb la «crueldad de las acciones» es buscava neutralitzar qualsevol resistència a l'avanç borbònic cap a València. En una carta

justificativa d'aquesta estratègia militar de terra cremada, dirigida al rei Felip V, el comte de las Torres escriu: «la obstinación se ha castigado y todos recurren a la piedad del Rey».

Segons les cròniques oficials i la correspondència borbònica, Vila-real, «un lugar de 800 vecinos», es considerava una plaça forta per les seues muralles. Tanmateix, el comte de las Torres estava convençut que la resistència seria mínima, ja que molts dels homes armats de la vila es trobaven al setge de Sant Mateu. Els informes que li havien donat els clergues locals, mossèn Tomàs Jordà i el doctor Montferrer, reforçaven aquesta idea. Es tenia el convenciment que els habitants, desmoralitzats per les massacres i destruccions anteriors, no oferirien resistència significativa.

Aquesta confiança en la rendició va ser un factor clau que va conduir el comte de las Torres a llançar la seua ofensiva contra Vila-real. Però, al contrari del que preveien, la majoria dels habitants que van romandre es van organitzar per defensar-se carrer per carrer, casa per casa.

El comte de las Torres va ordenar el setge de la vila. Es van desplegar 5.000 soldats de les tropes comandades pels mariscals de camp Baltasar Hurtado de Amézaga i el baró de Winterfelt, així com pels brigadiers Manuel Sello y Osorio i l'irlandès Daniel de Mahony, comte de Mahony, per encerclar-la i ocupar els ravals. Un cop fet això, el comte va oferir immunitat a canvi de fidelitat.

La cronista del convent de les dominiques, sor Maria Teresa de Jesús Agramunt, escriu: «Entrado el año 1706, en doce de enero, llegó el ejército de Felipe Quinto a las 12 horas, poco más o menos, del día. Antes de lo cual, llegando a esta villa las noticias de su presta venida, alborotose toda», L'avalot dels partidaris de Carles III, a la versió oficial que narra Moscoso al seu *Diario*, té lloc quan las «personas afectas a la Corona» van voler «rendir la obediencia». Segons la *Gaceta de Madrid*, els veïns de Vila-real «mostraron quererse rendir pacíficamente pero luego mudaron de intención y se pusieron en defensa, estando ya las Tropas en los Arrabales inmediatos a las puertas».

El marquès de San Felipe s'ajusta a aquesta versió: «Dio señas de someterse al Rey Villarreal; después, adhiriendo a la sugestión de los rebeldes que tenía dentro, perseveraba en su infidelidad; ofréceles el perdón el conde si se rindiesen, y lo desprecian.» Segons Miñana, «Incitados por los Alberola iniciaron el ataque cuando los jurados estaban parlamentando la rendición». En conseqüència, conclou l'historiador borbònic, els austriacistes de Vila-real foren els únics responsables de: «la desgràcia fatal de la resistència dels veïns d'aquesta vila de Vila-real a les tropes de Felip V.»

Testimoniatge contrari a aquesta versió oficial el trobem en els testimonis directes dels fets. Mossèn Pere Cubero, deixa escrit al *Llibre de Batejos*: «La consternació dels soldats que feren saco y crema de esta vila y degolla, dich los soldados de Phelip quint, avent entrat de pau fingida.» Un frare anònim «amb fidelitat de la boca dels ancians de la vila que es trobaren presents a espectacle tan horrorós» va transcriure els esdeveniments. Aquest relat va ser utilitzat pel franciscà Juan Bautista Inza per escriure el capítol novè del seu *Epítome Histórico de Vila-real*, titulat *Lastimoso infortunio que padeció Vila-real en el año 1706*. Aquest text seria posteriorment reproduït per autors locals com José Nebot (1883), Lorenzo Nebot Climent (1880), mossèn Benito Traver (1909, 1925), i altres, com Juan Antonio Balbas (1886-1893).

La notícia del «lastimoso suceso de la toma y quema de Villareal» es va difondre ràpidament. A la ciutat de València, Vicente Ortí inclogué una carta sobre la crema de Vila-real al seu *Diario de lo sucedido en la ciudad de Valencia desde el día 3 del mes de octubre del año 1700 hasta el día 1º del mes de septiembre del año 1715*. Encara que la carta original s'ha perdut, Ortí anotà: «El martes, a 12 de enero 1706, fue lo de Villarreal, cuyo suceso se verá por la carta que copié.»

El testimoniatge es va estendre boca a orella. Mossèn Vicent Torralba, beneficiat de l'Església de Santa Catalina, recollí al seu dietari l'impacte que causà «la noticia infausta de la desolación de Villarreal» a la València de Carles III. Segons l'historiador austracista Castellví, fins i tot a la cort imperial de Viena van arribar múltiples relacions sobre la «funesta suerte de esta villa». El metge de la cort imperial, Domingo Briau, originari de Castelló de la Plana, a instàncies de Castellví, va recopilar i resumir les diverses relacions en la seua *Relacion del lastimoso suceso de la toma y quema de Villarreal*.

Des del mateix 12 de gener del 1706, s'han escrit moltes pàgines contant amb tot luxe de detall com va ser l'entrada a sang i foc de les tropes borbòniques i el saqueig i crema de la població. A partir de les narracions que fan el comte de las Torres, Briau, Inza, Bellví es pot conèixer la geografia urbana dels fets. Al raval de Castelló, el convent de Sant Pasqual. Des del convent el comandament del comte de las Torres va dirigir l'atac contra la vila; la plaça del convent, «la tropa abanzava tocando clarines y tambores a degüello». A la Vila, el mur que l'envolta, l'única línia de defensa a la qual «viejos, clérigos, frailes, mujeres y muchachos, todos concurren a la defensa»; el portal de Castelló, lloc històric on Vila-real va negar-se a rendir-se al Borbó. «No tenían orden de Su Rey Carlos Tercero para hacerlo.»; el portal de València, al que «dieron fuego [...] y entraron por todas partes, matando, quemando y saqueando». La Plaça, on el vicari Froilan Fuster des de les grades del pou havia predicat sense èxit: «Hijos, yo, ya sabéis que soi imperial más que vosotros, pero donde entra el Sol entra el Rey. Entreguémonos y lograremos mejor partido, etc.»; on amb engany, el coronel Mesaga va manar “tocar a deguello”, tot i la paraula donada a Josep Zalon. Els carrers, «las calles teñidas de sangre». El convent saquejat de les dominiques, les monges fugint. L'església Major, on s'havien refugiat nombrosos veïns, als que «no queriendo rendirse, a discreción los pasaron a cuchillo». La plaça de l'Església, on fra Jerónimo Bellví i Escrivà, prior de Sant Miquel dels Reis, no estalvia detall de l'espantós càstig imposat als clergues austracistes. El Campanar, l'últim refugi per a uns 150 defensors, que finalment es van rendir. Fora vila, al raval de València, el convent del Carme, on refugiades i amagades al transagrari la comunitat de monges dominiques veia cremar la vila i del qual fugien el frares carmelites com podien.

El mateix autor dels fets, cruament escriu: «Y viendo ensangrentado el éxito de esta empresa, porque de los texados y casas aun se defendían, por evitar que el saqueo fuese causa a perder mas gente, mande poner fuego en diferentes partes de la villa, tocando a retirarse». I afegeix: «todo reducido a zenizas».

El mariscal de camp, el baró de Winterfelt, escriu al seu informe que «abiendo querido enterrar los muertos de Villa Real se fallaron mil y quinientos y treinta y tantos.» El baró conta en excés els morts dels dos bandós. Les xifres oficials dels morts que dona el comte de las Torres, són 140 militars borbònics ferits i morts i més «de 700 los muertos, sin los que en los texados y entre las ruinas de las casas quedaron sepultados, siendo este lugar

de 800 a 1000 veznos». El metge Briau escriu: «de los moradores, comprendida toda clase, murieron hasta 420; de las tropas, hasta 670». Aquest ball de xifres, l'ajunta en mesura d'inspector d'hisenda, el jutge de confiscacions, Melchor de Macanaz al seu informe al Consejo de Castilla: «La villa de Villa Real tenia antes de el incendio y ruina 750 veznos y oy tiene 448 [...] Y de los 302 veznos que an muerto y están echos Miqueletes, no hay quien de razón a punto fixo de sus haciendas». Rebaixen el nombre de veïns morts els testimonis orals recollits pel frare anònim de Vila-real (272 morts), Miñana (més de 280) i el frare portuguès austracista Domingo da Conceiçao (mas de 200). Quan Inza conte els morts del «Libro alfabético de los muertos de esta villa, que está en el Archivo del Reverendo Clero» podrem saber que es van registrar al llibre de difunts 250 morts. El cronista mossèn Benito Traver que també va consultar aquest document de l'Arxiu Parroquial, avui desaparegut, va publicar una molt completa relació onomàstica de 253 veïns morts.

Inza afegeix «después murieron muchos del susto y enfermedades producidas del fracaso que entre todos bien pasaron de 300. Por todos los quales cada año, día 6 de Enero se celebra un Aniversario en la Iglesia».

Als supervivents se'ls va empresonar. Als homes a l'església Major, a les dones a Sant Pasqual. D'aquests presoners escriu el comte de las Torres: «di libertad a algunos por parciales a nuestras armas.» La resta de «prisioneros paisanos» —200, segons Inza; 140, segons Briau i 80, segons Mahoni— van marxar davant l'exèrcit comandat per l'irlandès Mahoni. Empresonats al castell de Sagunt, van passar a les presons de Requena. Despres d'Almansa els que quedaven vius van ser canviats per presoners castellans, a raó de «dos valencianos por tres castellanos».

Com demostra Santiago Vilanova, el 12 de gener de 1706 Vila-real va perdre «gairebé un 20% de la població. »

El comte de las Torres va considerar la crema de Vila-real: «desatino bien dichoso (que) produjo un horroso exemplar al Reyno de Valencia, que sin tan monstruosa execución difícilmente se hubieran reducido a reconocer el error de su Rebeldía [...] Este castigo ha dado impulso a que gran número de lugares vengan al encuentro a rendir la obediencia». Quan el 17 de gener del 1706, el comte de las Torres, commina la rendició de la ciutat de València, s'ajusta al que li mana el Borbó:

El Rey, que Dios guarde, me ha mandado venga a librar de la opresión de los enemigos los pueblos que perturbados del temor se han rendido a la violencia desconociendo el suave Real dominio de Su Magestad [...] he concedido en su nombre los efectos de su piedad y a los rebeldes sollevados de los que incitan su malignidad, exponiéndoles a su total ruina, he castigado, comprobado su delito el Horroroso exemplar que es notorio en la contumancia de Villarreal. Y en esta consideración, pasando de extremo a extremo, el que no recurriere a su benignidad experimentara su indignación.

La violència premeditada i sistemàtica contra la població civil esdevindrà una constant del conflicte armat de la Guerra de Successió. A mitjans de gener del 1706, l'«universal incendio i general escarmiento» de Vila-real ja és considera el model de política de terror a seguir per sotmetre les poblacions rebels austracistes.

El crim d'heretgia de la infidelitat al Borbó

A l'*Informe a la Reyna*, l'any 1706 fra Jerònim Bellví de Moncada i Escrivà de Romaní explica aquestes accions contra la població civil com un càstig diví i converteix el conflicte successori en una croada contra els enemics de la Fe catòlica, representats pels anglesos i holandesos de l'exèrcit aliat de Carles III. Identificar l'austracisme com a crim d'heretgia permet donar legitimitat a Felipe V per a la successió d'una corona catòlica com l'espanyola i reprimir l'heretge austracista amb la Inquisició.

La guerra pels drets dinàstics es va convertir en una guerra de Religió. El conflicte polític queda emmascarat per tot un dispositiu simbòlic evocador de l'esperit de la croada. La Guerra de Successió és la guerra de catòlics contra heretges. Als sermons, oracions, a la literatura de cordell (gasetes, opuscles, fullets, i estampes), s'arriba a emparentar els austracistes amb el dimoni. Sense embats s'afirma: «quien aclama a Carlos tercero [está] en el Infierno y con los Moustros de Tinieblas». En conseqüència, l'heretgia austracista era competència del Tribunal de la Inquisició.

La Inquisició constitueix un tribunal d'excepció amb competències en tota la geografia espanyola, creat per la Monarquia, amb legitimitat eclesiàstica, per entendre en els casos d'heretgia. Entre les heretgies jutjades, la infidelitat al rei es considera delictes de lesa majestat, el més gran que es podia cometre, ja que atemptava contra Déu, font mateixa del poder.

El primer inquisidor general borbònic, Vidal Marín mitificava l'abast de les competències de la Inquisició per totes les Espanyes com l'essència de l'exercici del poder en la constitució de «la España unida» i la utilitat que tenia el tribunal com a instrument polític centralitzat de control ideològic per «pacificar voluntades».

Aquest control ideològic ha afavorit una constant política de recentralització. De fet, tota la història política d'Espanya és l'etern retorn a la qüestió nacional com a problema per la concentració del poder en un govern únic i central.

A finals del segle XV (1492) la qüestió nacional s'amaga sota la identitat comuna front a les minories (conversos jueus i moriscos). L'Espanya centralitzada es forja sobre la conversió d'aquestes minories presents en tota la geografia valenciana fins el 1609. Per això, la societat valenciana sempre ha estat sospitosa a ulls de la Inquisició. «La infidelidad de los valencianos» és una lletania constant en els *Avisos y Novedades del Reino* (1705-1738), la correspondència de la primera generació d'inquisidors borbònics del Tribunal de València (Diego Muñoz Baquerizo, Juan de la Torre, Isidro Balmaseda).

La derrota austracista d'Almansa va afavorir que la Inquisició implantara la lleialtat borbònica en la societat valenciana. El 24 de maig de 1707 es va publicar l'*Edicto General de Fe*. En aquest edicte s'havia afegit «el particular contra los confesores que aconsejan a sus penitentes en el acto de la confesión sacramental la gravísima culpa de inobediencia, infidelidad y rebelión al Rey Nuestro Señor Don Felipe V». El 31 de maig, els inquisidors denunciaven a la Suprema l'actuació herètica dels anglesos a València, Xàtiva, Alacant i Tortosa; i responsabilitzaven l'arxiduc i el virrei austracista duc Cardona per consentir-la. Al mateix temps, s'obria sumària informació contra els austracistes més destacats. Per judaïtzants als comerciants holandesos del cercle de José Cortizos, jueu d'Amsterdam, absentista i proveïdor de l'exèrcit aliat a València. A l'abat de Poblet (almoïner de l'arxiduc) i als monjos, propietaris de Quart i Aldaia, «por lo que declaradamente en la

Sublevacion de Catalunya i este Reino han cooperado y sobresalido el dicho abad, monges y monasterio de Poblet».

Des de l'estiu del 1707, els inquisidors valencians es dediquen prioritàriament a reprimir qualsevol manifestació de deslleialtat al Borbó. Es reobren causes com les de mossèn Jaume Urrea de Vila-real per proposicions favorables a l'arxiduc i les de la beata Ana Montesinos i una anònima gitana per supersticions; l'any 1705 havien interpretat els senyals del cel (l'eclipsi) com a favorables a l'arxiduc. Al mateix temps, es prohibeixen i censuren impresos austriacistes, gasetes, sermons i qualsevol llibre contra Felip V per herètics i supersticiosos.

Des del 1708, els delictes amb què s'amagaran les causes per deslleialtat al Borbó seran diverses i sempre infamants. A Vila-real és el cas, entre altres, del prior dels carmelites fra Felip Brusca o fra José Nagarret. En les causes que s'incoen per sol·licitació i sodomia apareixen els testimonis de la seua deslleialtat al Borbó. El *Proceso en ausencia y rebeldía por impedimentos y ofensas al Santo Oficio contra los Migueletes* del 1710, va ser l'excusa per «prender promptamente, como se prendieron, los micaletes que vivían indultados en su casa, especialmente cabos y los más señalados de quien no hay satisfacción de que no dexen de volver a las armas con qualquier motivo [...] Y respecto de que los que se prendieron de los indultados en este Reino (que fueron en gran numero) se han mantenido en las cárceles de esta ciudad hasta cosa de 20 días, que los repartieron en los presidios de Peñíscola, Tortosa y Morella para tenerlos allí asegurados».

«Restituido el Reino», escriu l'inquisidor Muñoz Baquerizo, el Sant Ofici mobilitza la població a favor de la causa borbònica. Publicita la nova dinastia com a l'única mereixedora del favor diví, i, en connivència amb les autoritats borbòniques, facilita el canvi polític, castigant exemplarment el dissident amb insòlites acusacions, despertant causes dorments, esborrant la seua memòria, confiscant els seus béns, censurant les publicacions i sermons contraris a Felip V i assegurant l'obediència dels indecisos i la lleialtat del territori. L'inquisidor va ser nomenat pel seus serveis bisbe de Segorbe, des d'on es va ocupar d'assegurar la lleialtat dels catalans.

Els inquisidors valencians tindran un paper destacat en la construcció del discurs de la lleialtat al Borbó amb el qual es legitima ideològicament el sotmetiment de la societat valenciana al poder militar de la nova dinastia. Amb el beneplàcit i l'aplaudiment de la Inquisició, s'imprimeixen, distribueixen i circulen gravats i estampes amb la imatge de Felip V com a militar victoriós, sermons i literatura de cordell amb les lleials expressions i la gojosa lleialtat dels valencians. En aquesta literatura panegírica en la qual des del 1707 s'anuncia obertament una esperançadora «nueva prosperidad», es descobreix com les tres obsessions del felipisme triomfant van ser:

1. Acabar amb els perjuís de legalitat que desperta un rei francès en la successió espanyola.
2. Legitimitat al Borbó, subratllant la naturalesa divina del poder del rei.
3. Identificar l'austriacisme, l'oposició al Borbó, com a crim d'heretgia.

Als territoris ocupats per l'exèrcit borbònic qualsevol ombra de dubte sobre la legitimitat, legalitat i providencialisme diví del duc d'Anjou a la successió espanyola s'esborra amb manifestacions populars i oficials a favor de Felip V.

Des del 1708 amb fullets com el *Crisol de la lealtad* s'il·luminen els tòpics de l'estat confessional, el «patriotismo», la «lealtad española», el «servicio a la Patria» i es construeix una societat representada per un únic govern centralitzador de totes les institucions. En aquest paviment no encaixa el tradicional equilibri pactista constitucional.

La submissió de la societat valenciana

El discurs de la lleialtat, la submissió, s'assegura amb l'estat de setge militar. Aquest setge permet teixir una subtil teranyina de mesures coactives i intimidatòries amb la qual fins avui s'ha controlat una societat i el clientelisme d'una classe política, acostumada a falsejar la seua identitat i acomodar-se als interessos de qui manté el poder a cada moment.

El resultat és un estil de ciutadà dominat per una voluntat de conformar-se amb la seua condició i sentir-se protegit per la seua lleialtat a qui governa. Tradicionalment, en la història del poder públic hispà la docilitat és la característica més destacada de la classe política valenciana.

Pràctiques, hàbits i estils de poder públic —militars, religiosos o culturals— han articulat la submissió al govern central sobre el fantasma del potencial enemic interior. En l'imaginari, la infidelitat al Borbó genera sentiments d'hostilitat. Aquest és un sentiment assumit com a propi pel poder polític valencià. En 1706, el prior de Sant Miguel dels Reis de València, fra Bellvis, no dubta a afirmar que el dret de conquesta imposa mirar els súbdits de Catalunya i València com «països rebels.» Estranys a la comunitat cultural, religiosa i moral castellana. Traïdors obcecats amb la ruïna d'Espanya. En conseqüència, és inútil tot intent integrador del vençut.

Les *Listas de vasallos de Felipe V que se pasaron al Emperador el año 1706* i el *Registro de bienes confiscados, por orden de Felipe V, a los disidentes y rebeldes del Reino de Valencia* del 7 de novembre del 1711 permeten quantificar la infidelitat dels valencians al Borbó i conèixer els 5.016 valencians de «diferente estado, sexo y calidad» considerats sediciosos i dissidents.

De Vila-real trobem «Jayme Martínez, Joseph Chiva, Severino Bort, Pasqual Soler, Miguel Belayre, Jayme Segura, Gaspar Ripolés, Joseph Pasqual Salón, Joseph Ortí, Gerónimo Lozano, Joseph Artero, Vicente Quinto, Vicente Blay, Andrés Saura, Miguel Almela, Juan Rocher, Pasqual González, Juan Belayre, Jayme Martínez, Ignacio Granell, Pedro Llauterri». A tots ells els van confiscar tot tipus de bens: cases, alqueries, masos, forns, molins, terres, censals, deutoris, béns mobles, diners en efectiu, documents i llibres.

A la postguerra, el *Vecindario* amb intenció fiscal i el repartiment de l'*Equivalente* es va utilitzar com a eficaç arma intimidatòria i justifica embargaments i subhasta de béns.

Negar la memòria

Si fem cas al *Diario* de Ortí, ningú no està lliure de sospita a la València borbònica. A partir de 1708, l'objectiu de les autoritats militars va ser «afianzar la subjección con la fuerza de las armas.» La publicística austracista va qualificar aquest règim d'excepció com a «inhumana impiedad». Alhora que adverteix que amb aquesta «lastimosa tragèdia valenciana» no es va aconseguir la pacificació dels reductes insurgents que van quedar actius a la rereguarda borbònica. Per això, per «domesticar a los mas apegados a su País», als «remedios de la guerra» es va afegir la repoblació dels llocs ocupats amb l'assentament de militars —1105 militars aquarterats a Castelló, el 1707—.

La repoblació de Vila-real amb militars borbònics del presidi d'Orà el 1708 per ordre expressa de Felip V, «repartiéndoseles las haciendas y vienes que nos pertenecen por confiscaciones a rebeldes.» és un projecte del jutge de confiscacions austracistes Melchor de Macanaz. El mateix pla que s'havia aplicat a Xàtiva.

La destrucció i l'incendi de Xàtiva i la nova urbanització de la rebatejada San Felipe van exemplificar l'abast de la duresa repressiva que esperava els vençuts. Per Macanaz la condició de «bárbaro pueblo» conquerit justificava la «ruina, incendio y exterminio». Destruïda la ciutat de Xàtiva, desapareixia amb aquesta el seu nom. El 27 de novembre de 1707 s'ordenava edificar sobre les seues runes una nova colònia amb el nom de San Felipe, on els rebels pobladors foren substituïts per «una nueva colònia de Nuevos pobladores dignos y beneméritos». Oficials i soldats, vídues i orfes de militars borbònics i aquells xativins que «conservaron la pureza de la religión y la fidelidad debida al Rey».

El 13 d'abril del 1708, Melchor de Macanaz proposava al Consejo de Castilla la expulsió dels 448 veïns de Vila-real i la seua substitució per militars d'Orà. La raó. «Todos son ciegos por el partido contrario». Com a càstig Vila-real havia perdut la seua condició de vila reial i es considerava aldea del nou corregiment. Una aldea on les cases i hisendes de regadiu i secà valien més de 500.000 lliures. Ara, establint les famílies dels militars borbònics, s'asseguraria la «quietud y beneficio». A tots veïns de Vila-real se'ls traslladaria per separat tan lluny com fora possible. Entre ells es repartirien hisendes per vàlua de 94.739 lliures. «Con esto, muchos lugares que se allan con pocos vezinos se reemplazaban con estos y no se perdía vasallo ninguno. Se dividían [porque] siempre el mal junto es muy dañoso y mas en el camino Real de Cataluña, cerca de la montaña y de la marina. Y en este importante sitio se ponían las pobres familias de Oran».

El 17 d'abril una relació amb tots els veïns que havien de ser expulsats, sense excloure els eclesiàstics, es remet a Madrid. El Borbó es mostra favorable a l'expulsió i nova colonització de Vila-real amb militars d'Orà. Nomena *ministro literato* a Rodrigo de Cepeda, oïdor de l'Audiència, per establir els nous pobladors i repartir els béns confiscats dels expulsats. El 4 de juliol Cepeda, rep instruccions per al nou govern polític de Vila-real. Amb les instruccions, un indult per no foragitar tot el veïnat, tant sols aquells que «juzgare sospechosos y mal inclinados que puedan pervertir a los demás».

En les mateixes instruccions s'inclou el pla de repartiment de les propietats dels austracistes morts i fugits. Per identificar-les un detallat cadastre. Qualsevol engany a l'hora de declarar i identificar les propietats, «el que faltare en uno u en otro a la verdad no gozara del indulto de Su Magestad, será desterrado y privado de los bienes que allí tubiere y se aplicaran al fisco de la Camara de Su Magestad».

Per Reial decret, Felip V va ordenar el 1708 que tota l'autoritat del corregiment recaigués en militars; que aquests controlessin els nomenaments dels governs locals i ajustessin el tipus de govern a implantar a cada població d'acord amb el comportament filoborbònic o proaustracista demostrat. Amb el nomenament dels militars com a alcaldes i regidors s'afavoreix la implantació dels ajuntaments de la *Nova Planta de Corregimientos*. Els seus cognoms es perpetuaran a la composició dels ajuntaments del segle XVIII. Des de l'alcaldia s'assegura la lleialtat dels ajuntaments amb una componenda de favors deguts, teixida entre els militars borbònics i la classe dominant local. L'alferes González es relaciona amb els Gamboa. Aquesta primera trama s'anirà ampliant amb els Mundina, Granell, Barres, Vilar. El més granat de la societat de l'època. **Tots es declaren...**

La política habitual de matrimoni de conveniència entre filles o germanes de les famílies locals de "prestigi" i militars borbònic assegura l'"honor" de la família a la nova societat borbònica i, alhora que es facilita la implantació de la Nova Planta castellana, afavoreix la castellanització de la classe dirigent local.

L'antiga Governació foral de Castelló se substitueix per Corregimiento de capa y espada. Castelló de la Plana es converteix en plaça forta i com a tal queda sota govern militar. Nules obté el títol de «fidelíssima» Onda i Vilafamés, per la seua col·laboració en la repressió dels miquelets, es governen per Consell. Borriana i Vila-real queden reduïdes a «aldea». La primera pel suport prestat als austracistes als setges de Vinaròs i Morvedre. La segona, per «ser notoria su obstinación y estrago que ejecutaron con las tropas de Su Magestad.»

Abunden reials decrets i ordres com aquesta. Amb ells s'estableix un subtil rebuig dels drets històrics constituents propis i es defensa la diferència entre la societat privilegiada del vencedor i col·laborador i la societat sotmesa del vençut.

És forma així una nova classe política, representada per personatges com el marquès de Caylus. L'any 1738, ocupant la capitania general se'l va acusar d'irregularitats i corrupteles, tractes de favor, consentits a canvi de diners. Davant aquestes acusacions, el marques "mostro disgusto digno con quejas airadas" (diu la documentació).

Netejar la imatge pública amb silencis dilatoris, alhora que es deixen sentir desqualificacions i queixes «donde y a quien es necesario dejarlas sentir, mostrant disgust pel tracte i la incomprensió rebuda pels que han d'estar agraïts és la resposta tòpica que la classe política valenciana, acusada de corrupció, ha donat sempre en una societat educada i preocupada que «no se descubra motivo para recelar y se renueve alguna inquietud.»

Negar i esborrar tot dret i la memòria del vençut s'aconsegueix cremant arxius. Una dita arxivística diu que «la realitat és allò que es troba als prestatges d'un arxiu». Als arxius valencians abunda la documentació que permet conèixer les bondats del Borbó. En canvi, és difícil defensar amb documents d'arxius valencians l'admiració i acceptació o el rebuig que Carles III va poder tindre al seu temps.

La confiscació sistemàtica de documents ordenada per Felip V s'ha volgut amagar com una pèrdua circumstancial, conseqüència del conflicte bèl·lic i fins i tot explicar com una destrucció deliberada per decisió dels austracistes mateixos davant l'entrada en la població de les tropes filipistes.

Es cremen arxius per negar la memòria del vençut. Es confisquen documents per identificar i reprimir els vençuts. En paraules de les autoritats borbòniques de l'any 1711 per «negar derechos, aniquilar la memoria del vencido».

Abunden les històries il·lustratives i generalitzables per conjunt del País Valencià de com es neguen els drets d'un poble, quan es perd l'arxiu. **L'escrivà Evarist Ferrando des de feia trenta-quatre anys no havia pogut resoldre molts plets** de Borriana perquè s'havien cremat les cases dels notaris de Vila-real, el 12 de gener de 1706. L'any 1711, Manuel Montesinos datava un llibre d'Ordinacions i Estatuts que s'havia salvat del foc i on es recollia el dret civil valencià que regia el govern de la vila des del 1326. Així doncs, amb les espurnes dels documents cremats es perd la memòria registral i històrica sobre la qual se sustentava la legalitat foral dels valencians.

Falsejar la identitat

Per tal de mitigar l'oposició dels «naturals del País» a la Nova Planta castellana, un autor anònim escriu un memorial carregat d'ironia “jurídica”, titulat: *Manifiesto que no hubo rebelión en Valencia por la entrada de las armas del Sr. Archiduque y en los siguientes por lo que en ellos se executo*. És un manuscrit legalista en què es justifica l'actitud adoptada pels valencians davant el problema successori.

Més pragmàtics van ser els pretendents a càrrecs públics i, sobretot, els que es consideraven amb dret d'executòria de noblesa. A l'hora de justificar mèrits es van acostumar a tergiversar la realitat i interpretar els fets ajustant-los a una «continua fidelidad a Nuestro Señor Rey Felipe V». Als seus memorials de mèrits falsejaren convenientment la seua història familiar, «manchada de excesiva pasión al País»

Tergiversar o falsificar el passat es convertirà en costum des del 1722. Don Andrés Mundina, a l'hora de pretendre el títol de noblesa, jurava i perjurava que van ser els “rebels” els que van cremar casa seua en el moment de l'assalt de Vila-real per les tropes borbòniques. Al mateix temps que negava els seus orígens valencians, considerant circumstancial haver nascut a Vila-real, buscava els seus ascendents al Bearn francès. Tot i afrancesar el seu cognom: Mundier, Mondier, Mundiner i presentar 12 testimonis per avalar la seua ascendència bearnesa, el fiscal desmunta la seva pretensió, demostrant que testimonis i testimonis eren tots “falsos”. Encarregada la defensa de la provança al prestigiós advocat Francisco de Puga i Feijoo, col·legial i catedràtic de Decrets a la Universitat de Salamanca, es va revisar la pretensió, al·legant “error de pluma”.

Casos com el dels Mundina abunden en la documentació de les Escrivanies de Cambra de la Reial Audiència de València. En tots es descobreix l'interès per demostrar davant del Consell de Castella decidida renúncia a tot el que ens identifica com a poble amb lleis pròpies i penedida submissió al Borbó.

En aquests temps d'incertesa que ens toca viure, cal preguntar-se: és la nostra una societat submissa, clientelar, acostumada a negar la memòria i falsejar la identitat?